

ИШЧИ КУЧИ БОЗОРИДА МУТАНОСИБЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ

Хашимов Пазлиддин Зукурович

ЎзМУ и.ф.н., проф.в.б.

Холмирзаева Махлиё Зариф қизи

ЎзМУ талабаси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6939179>

Аннотация. Ишчи кучи ресурсларининг мутаносиб бандлигини таъминлаш барқарор ўсиш жараёнида муҳим аҳамият касб этади. Меҳнат бозорида ишчи кучи ресурсларининг талаб ва таклиф даражаси бир қатор ижтимоий-иқтисодий жараёнлар билан бевосита боғлиқ бўлиб ҳисобланади.

Калит сўзлар: Ишчи кучи, меҳнат ресурслари, ишчи кучининг нафлилиги, ишчи кучининг фаол қисми, инсон салоҳиятли.

ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ НА РЫНКЕ РАБОЧЕЙ СИЛЫ

Аннотация. Обеспечение стабильной занятости трудовых ресурсов имеет важное значение в процессе устойчивого роста. Уровень спроса и предложения трудовых ресурсов на рынке труда напрямую связан с рядом социально-экономических процессов.

Ключевые слова: Рабочая сила, трудовые ресурсы, производительность труда, активная часть рабочей силы, человеческий потенциал.

WAYS TO ENSURE BALANCE IN THE LABOR MARKET

Abstract. Ensuring adequate employment of labor resources is important in the process of sustainable growth. The level of demand and supply of labor resources in the labor market is directly related to a number of socio-economic processes.

Keywords: Labor force, labor resources, productivity of the labor force, active part of the labor force, human potential.

КИРИШ

Меҳнат бозори таркибий тузилишининг асосий унсурларини ишчи кучига бўлган талаб, ишчи кучига бўлган таклиф, ишчи кучи қиймати ва баҳоси, ишчи кучини ёллашдаги рақобат ташкил этади. Бозор иқтисодиёти шароитида ҳар қандай иқтисодий мутаносибликни таъминлаш муҳим аҳамият касб этиб, меҳнат бозорида аҳоли бандлиги ўзига хос иқтисодий мутаносиблик бўлиб ҳисобланади. Меҳнат бозорида мутаносибликни таъминлаш, албатта, ишчи кучи талаби ва ишчи кучи таклифининг мувозанатлашуви билан изоҳланади.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Меҳнат бозорида ишчи кучи таклифи оқимининг юқори даражада бўлиши мамлакатда вужудга келадиган қуйидаги ижтимоий-иқтисодий жараёнлар билан боғлиқ:

- Аҳолининг табиий ўсиши (қуйидаги жадвалда Республика ҳудудлари бўйича асосий демографик кўрсаткич, туғилганлар сони келтирилган):

1-жадвал

Ўзбекистон ҳудудлари бўйича туғилганлар сони

Туғилганлар сони

<i>(йилда, минг киши)</i>			
	Жами	Шу жумладан:	
		Қиз болалар	Ўғил болалар
2019			
Ўзбекистон Республикаси	814960	391698	423262
Қорақалпоғистон Республикаси	41137	19892	21245
<i>Вилоятлар:</i>			
Андижон	77603	37488	40115
Бухоро	41141	19607	21534
Жиззах	36457	17571	18886
Қашқадарё	86728	41289	45439
Навоий	22770	10934	11836
Наманган	71830	34455	37375
Самарқанд	100656	48298	52358
Сурхондарё	72680	35158	37522
Сирдарё	20744	9922	10822
Тошкент	64086	30639	33447
Фарғона	87751	42376	45375
Хоразм	41092	19783	21309
Тошкент ш.	50285	24286	25999

- Аввал ишламаган, иш қидирмаган иқтисодий нофаол аҳоли (ўқувчилар, талабалар, аёллар, кўп болали оналар) нинг иқтисодий фаол аҳоли қатламига айланиши;
- Кўшимча даромад истагида юқори даромадли иш ўринларига бўлган эҳтиёж натижасида меҳнатда банд кишиларнинг меҳнат бозорида пайдо бўлиши ва иш билан бандларнинг ўз иш ўринларининг йўқотиши натижасида ишсиз аҳоли қатламига кўшишлари;
- Меҳнатга лаёқатли ёшга тўлган ёшларнинг ишчи кучи сифатида меҳнат бозорида намоён бўлиши;
- Ишчи кучининг миграцион ҳаракати, иш ёки яшаш жойларининг ўзгариши ва бошқалар.

Ишчи кучи миграцияси – бу турли омиллар таъсири остида (масалан, иш ҳақи даражасидаги ўзгаришлар, ишсизлик ва ҳ.к.) ишчи кучининг бир ҳудуддан бошқа бир ҳудудга кўчиб ўтишидир.

Ишчи кучи миграциясининг турлари:

Ички миграция – бу бир мамлакат ичида рўй берадиган миграция. Халқаро миграция – бу халқаро миқёсда рўй берадиган миграция. Меҳнат бозорида ишчи кучига талаб давлатдаги иқтисодий ўсиш, тараққиёт суръати, инвестиция ва ишлаб чиқариш ҳажмлари билан белгиланади.

2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси ҳудудлари бўйича иқтисодий фаол аҳоли, бандлар ва ишсизлар сони¹

¹Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари

2019						
	Иқтисодий фаолаҳоли сонини жами, минг киши	Улардан:		Аҳолининг иқтисодий фаол лик даражаси, фоизда	Аҳолининг бандлик даража си, фоизда	Ишсизлик даражаси, фоизда
		Ишбилан бандлар	Ишсиз- лар			
Ўзбекистон Республикаси	14876,4	13541,1	1335,3	75,0	68,3	9,0
Қорақалпоғистон Республикаси	782,2	711,3	70,9	69,2	63,0	9,1
<i>Вилоятлар:</i>						
Андижон	1413,9	1284,5	129,4	77,2	70,2	9,2
Бухоро	875,4	797,1	78,3	76,2	69,3	8,9
Жиззах	590,3	536,2	54,1	74,0	67,2	9,2
Қашқадарё	1345,3	1220	125,3	70,7	64,1	9,3
Навоий	450,9	412,7	38,2	75,9	69,5	8,5
Наманган	1214,7	1104,6	110,1	73,2	66,5	9,1
Самарқанд	1604,2	1455,8	148,4	72,1	65,4	9,3
Сурхондарё	1128,8	1024,2	104,6	74,0	67,2	9,3
Сирдарё	385,9	350,1	35,8	76,1	69,0	9,3
Тошкент	1353,5	1232,9	120,6	78,5	71,5	8,9
Фарғона	1644,8	1492,6	152,2	74,5	67,6	9,3
Хоразм	810	736,5	73,5	72,8	66,2	9,1
Тошкент ш.	1276,5	1182,6	93,9	86,9	80,5	7,4

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Меҳнат бозорида ишчи кучи талабининг юқори даражада бўлиши, давлатнинг амалга ошираётган иқтисодий ва ижтимоий ислохотлари натижаси ва самарасига бевосита боғлиқ бўлиб ҳисобланади. Давлат томонидан тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш,

тадбиркорлик соҳасида имтиёзларнинг яратилиши, уларнинг ҳуқуқий кафолатлари мустақкамлиги, уларни рағбатлантириш, шунингдек, яратилаётган иқтисодий неъматларнинг сифат ва миқдорини ошириш имкониятига эга бўлиш билан бир қаторда бўш иш ўринларининг яратилишида ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон иқтисодиётини ислоҳ қилиш даврида меҳнат бозорида қатор муаммолар мавжуд эканлиги маълум бўлди. Мана шундай муаммолардан бири ишчи кучини тақсимлаш ва қайта тақсимлаш масаласи бўлиб ҳисобланади. Аҳолини иш билан таъминлаш ва уни қайта шакллантириш иқтисодий жиҳатдан барқарорликка эришишда муҳим аҳамиятга эга. Мамлакат иқтисодиётида юз бераётган таркибий ўзгаришларга боғлиқ ҳолда ишлаб чиқариш йўналишлари ҳам ўзгариб боради. Бу жараёнда ишчи кучини тақсимлаш ва қайта тақсимлашда давлатнинг бошқаруви талаб этилади. Мана шундай ҳолатларда бўш турган ёки бўшатиб олинаётган ишчи кучини тақсимлаш ва қайта тақсимлаш воситаларидан имкон қадар самарали фойдаланиш зарурияти юзага келади. Аксинча бўлса, ихтисослиги бўйича иш билан таъминланмаган ишчи кучи иш излаб хорижга чиқиб, меҳнат мигрантларига айланиб қолиш эҳтимоли юқори.

МУҲОКАМА

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек мамлакатда ишчи кучи талабининг ортишида мамлакатда кўллаб-қувватланаётган, рағбатлантирилаётган тадбиркорлик ҳам катта аҳамиятга эга. Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш республикамизда ўтказилаётган иқтисодий ислохотларнингасосий йўналишларидан бири бўлиб ҳисобланади. Бу эса иқтисодий рақобатнинг ривожланишини, истеъмол бозорини товарлар ва хизматлар турлари билан тўлдиришни, шунингдек, хусусий тадбиркорларнинг кенг қатламини яратишни тақозо этади.

Буларни ҳисобга олиб, бугунги кунда Республикада қуйидаги масалаларни ҳал қилиш лозим:

- Аҳолининг кенг табақаларини бозор фаолиятига олиб кириш, улардаги боқимандачилик, истеъмолчилик психологиясини бартараф қилиш, аҳолида хусусий тадбиркорлик, кичик бизнес фаолияти билан фаол шуғулланиш истагини уйғотиш;

- Қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий муносабатларни тубдан янгилаш;

- Деҳқон ва фермер хўжаликлари фаолиятини янада ривожлантириш ҳамда уларнинг сонини имкон қадар ошириш, худудларда кичик корхоналар ташкил этиш йўли билан вақтинча ишсиз юрган кишиларни қўшимча иш жойлари билан таъминлаш;

- Минтақаларда бозор муносабатлари ва инфратузилманинг риволанишини жадаллаштириш, фаол иқтисодий рақобатни кучайтириш учун шарт-шароитлар яратиш.

ХУЛОСА

Бугунги кунга келиб, ривожланиб бораётган Ўзбекистонда тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш масалалари юзасидан қатор энгилликлар яратилган. Жумладан, рақамлаштирилган технологиялар ёрдамида, тез фурсатлар ичида ортикча куттиришлардан ҳоли бўлган ҳолда, электрон ҳукумат воситалари, ягонадарча, my.gov.uz тармоқлари орқали субъектлар рўйхатдан ўтказилмоқда.

Республикамизда тадбиркорлик соҳасини ислоҳ қилиш ва яхшилаш бўйича қатор ислохотлар амалга оширилиб келинмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик соҳасида давлат назоратининг сифати ва кўламини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонида давлат назоратини тубдан такомиллаштириш орқали ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш мақсад қилинган ва соҳадаги давлат назоратини ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

- фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига, соғлиғига, жамоатва давлат хавфсизлигига зарар етказмайдиган фаолият турларини назорат қилиш билан боғлиқ функцияларни мақбуллаштириш ҳамда самарасиз назорат функциялар амалга қиритилишининг олдини олиш механизмларини жорий қилиш;

- ахборот технологияларини кенг қўллаган ҳолда «ақлли назорат» моделини жорий қилиш, соҳага оид барча маълумот ва жараёнларни рақамлаштириш, “хавфни таҳлил қилиш” тизими ёрдамида давлат назоратини устувор равишда “электрон инспектор” усулида амалга ошириш амалиётини йўлга қўйиш;

- ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш стандартини жорий этиш, меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларданазардатутилган мажбурий талабларга инсофли риоя этилишини рағбатлантириш механизмларини йўлга қўйиш;

- давлат назоратини амалга ошириш билан боғлиқ маълумотлар очиклиги ва оммабоплигини таъминлаш, коррупция, манфаатлар тўқнашуви, шунингдек меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар меъёрларининг танлаб қўлланилиши ҳолатларининг олдини олиш;

- мансабдор шахсларнинг давлат назоратини амалга оширишда қонунийликни таъминлаш учун етарли билим, малакава кўникмага эга бўлишига оид алоҳида талабларни белгилаш.

- 2020 йилнинг январь-мартида 23,3 мингтадан ортиқ кичик корхонава микрофирмалар (фермер ва деҳқон хўжалиқларисиз) ташкил қилинди, бу ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 23,4 фоизга камайди. Фикримизча, бунга бутун дунёда рўй берган пандемия таъсир этган. Энг кўп кичик корхона ва микрофирмалар савдо соҳасида (39,9 %), саноат соҳасида (18,6 %), қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигида (11,3 %), қурилиш соҳасида (7,9 %), яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар соҳасида (7,4 %), ташишвасаклашда (2,8 %) ташкил этилган.

REFERENCES

1. Rahimova D., Abdurahmonov O. “O‘zbekistonda mehnat bozori va ta’lim tizimining boshqarilishida o‘zaro aloqadorlik”/ ta’lim menejmenti/-2010yil 6-son
2. Рошин С.Ю., РазумоваТ.О. Экономика труда. Экономическая теория труда. Учебное пособие - М.: Инфра М. 2011. (серия “Высшее образование”)
3. Генкин Б.М. “Экономика и социология труда” Учебник для вузов” – М.:Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 2010.
4. Экономика труда. Учебное пособие. / Под общ. ред. К.Х.Абдурахмонова, Ю.Т.Одегова. – Т.: ТФ РЭУ, 2011.
5. Ширина И.В. Конкурентоспособность молодых специалистов по оценке руководителей. // «Социальная политика и социология», 2011, №2.

6. Экономика труда. Учебное пособие. / Под общ. ред. К.Х.Абдурахмонова, Ю.Т.Одегова. – Т.: ТФ РЭУ, 2011.
7. Usmanova, D., & kizi Shodieva, G. N. ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK.
8. Qizi, S. G. N. (2022). ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK. *Science and innovation*, 1(B3), 812-816.
9. Komilova, N. A. Comparative Analysis of “Gender” Concept and Issues of Gender Field in English and Uzbek Languages. *International Journal of Social Science and Human Research*, 5(6), 2191-2194.
10. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(4), 234-237.
11. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPILES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).
12. Тухтаева, К. Д. (2020). SEMANTIC ANALYSIS OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE ENGLISH, UZBEK AND RUSSIAN LANGUAGES WITH THE NAMES OF VEGETABLES AND FRUITS. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-3).
13. Kh, R. (2020). DIRECTIONS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATION IN UZBEKISTAN. *The Scientific Heritage*, (53-3), 22-24.
14. Захидова, Ш. Ш., & Режапов, Х. Х. (2016). Модернизация высшей школы. *ББК 72 я 431 А 43*, 32.
15. Умаров, И. Ю., Режапов, Х. Х., & Узбекистан, Р. (2015). Международные рейтинги и рейтинговая система Узбекистана. *Редакционная коллегия: ОК Акулова, директор Кировского филиала МФЮА ЕВ Каранина, доктор экономических наук, профессор СН Родыгина, кандидат философских наук, доцент*, 428.
16. Режапов, Х. Х. (2017). Мехнат ва олий таълим хизматлар бозорларини моделлаштириш хориж тажрибаси. *Ж. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журналы*, 1.